

ÖSSZEFOGLALÓ

RESTAURÁLÁSI DOKUMENTÁCIÓ

a Néprajzi Múzeum Szokás Gyűjteménye anyagában álló

68.120.24 leltári számú

szatmárcsekei bábtáncoltató betlehem

konzerválásáról, restaurálásáról

2013

A betlehemet előadás közben belülről, gyertyákkal világították ki, ekkor váltak láthatóvá a kivágott mezők különféle színű, témájú **árnyképei**.

Két oldalon, a színpad szélén 1 – 1 db, egy emelettel feljebb egy hosszában beépített lécen 3 db bádogból csőszerűen meghajlított **gyertyaállító hely** van. A közepen legfelső mező mögött egy - feltehetően szintén erre a célra beépített - részben elszenesedett lécs található. A gyertyaállító helyek környékén mindenhol vastag sztearin lefolyások vannak.

A gyertyák kezelésére, cseréjére (is) szolgál a betlehem *hátdalán* lent kivágott két nyílás, középen egy elfordítható kicsi ablak és a közepen legfelső mező felhajtható hátlapja.

A lécszerkezet „zsinórpádlásán” két darab, 3 mm vastag vasdrótból kialakított hurok található, egymástól 35 cm távolságra.

A tárgy restaurálás előtti állapota

A szatmárcsekei betlehem a két világháború között került közgyűjteményébe. A II. világháború alatt sérült meg.

A tárgy minden alkotója erősen sérült: a gyengén megépített faváz több helyen szétesett, az első, felső vízszintes tartó lécs három darabra törött. A barokk toronysisakok összesen 12 db fa eleméből

csak 5 db-ot találtunk meg, kettőn eredeti kereszttel, egy elem kivételével a betlehem alján.

A méreteik, szegnyomok alapján lehetett azonosítani a helyüket.

A karton-alkotók nagy részét külön dobozban vehettük át. Mind a mellékelt, mind a tárgyon megmaradt kartonok vastagon porszennyezettek, gyűrődtek, többnyire szakadozottak, eltörték voltak. A kartonokat borító egykor színes, fényes borítópapírok alig felismerhetővé fakultak ki.

Színük csak a takarásban volt felületeken maradt fenn. Károsodásuk oka a mechanikai sérülések mellett a szín-anyagok foto-oxidációs fakulásán túl a kolofónium enyvezésű facellulóz kartonok és a mésztejes feltárású szalmacellulóz kartonok oxidációs bomlása, savasodása.

A tárgy helyreállítása során elvégzett munkák:

Az igen romos állapotban lévő tárgy darbjai helyének megtalálása, azonosítása a fellelhető szegnyomok és ragasztónyomok alapján történt.

Ezt a fa és papír alkotó-anyagok kíméletes **mechanikus tisztítása** követte. Tisztításhoz részben porecsetet, porszívót, részben radírport és tömbradírt (Rotring Tikky) használtunk. Ahol ezt a fa anyagok állapota engedte, nedves letörlést is alkalmaztunk.

Ez után párhuzamosan két területen folyt a munka.

A fa szerkezet megerősítése részben az eredeti alkotók helyükre illesztésével, a vas-szegek vissza-szegelésével történt. A betlehem felső, vízszintes fő tartója két helyen törött el. A törött lécet fenyőfa lécc beépítésével támasztottuk alá.

A szerkezet egyik fő baja a csapolások nélkül felállított váz megemeléskor fellépő torzulása volt. A vázszerkezet merevítésére 45°-ban fenyőléc átkötéseket építettünk be, illetve azokon a helyeken, ahol a betlehem készítésekor bevert szegek már nem tudták összetartani a léceket, vendégcsappal erősítettük meg a szerkezetet.

A betlehem tetején három barokk toronysisak van. Fenyődeszkából kifűrészelt váz szerkezeteiből összesen öt darabot találtunk meg épen, és néhány töredék darabot. A hiányzó fa alkotókat kifűrészelve az eredeti darabokat fenyőfából egészítettük ki.

A két szélső toronysisak kiegészített fa szerkezete, összeállítás előtt.

A betlehem vázszerkezetét ez után már fel lehetett állítani.

A lécváz megerősítésével, felépítésével párhuzamosan történt a **karton anyagok mechanikus tisztítása**, majd a kifakult, savasan törékeny, a kivágott mintáknál a gyertyafény melegétől kitöredezett **borítópapírok és a kartonok savtalanítása kalcium-hidroxid oldattal**, majd a borítópapírok **lebontása** a savasodott kartonokról.

A munkát egyrészt a savas papírok törékenysége nehezítette, másrészt az, hogy bizonyos mezők díszpapír borítását enyvvel, másokét keményítő-keverékkel ragasztották fel. A porító papírok felületét fátyolpapírral megkasírozva, Bondinával együtt mozgatva, átvilágító asztalon, meleg vízzel, **az enyvvel ragasztott borító papírok** viszonylag könnyebben lebonthatók voltak.

Más, gyengébb minőségű, magas lignintartalmú és faköszőrület tartalmú, keményítő keverékkel ragasztott papírok még **enzimes kezelés** (amiláz, Pankreoflat) után sem váltak lebonthatóvá a borítópapír szétesése nélkül.

Az egyes mezők díszpapírjának lebontása előtt és alatt a tapasztaltakat fotózással is rögzítettük. Így dokumentálva van a borító papírok állapota, és a lebontásuk után előkerült, a kivágott minták felvázolásakor keletkezett vázoló vonalak, illetve több mező kartonján is a „Tóth István” bejegyzés.

Több mező kartonján is előkerült „Tóth István” illetve „Tóth” bejegyzés a borítópapír alól.

Több olyan mezőt is találtunk, amelyen papírmaradványok mutatták, hogy többször is voltak borítva. A megfakult zöld papírral borított „csillagos üstökös” mezőjén korábbi piros papírmaradványok kerültek elő.

A „koronás kiscímer”-t ábrázoló mező bal alsó sarkát ki kellett egészíteni savmentes kartonnal. A kartonra visszahelyezett eredeti borító papírok itt is a kivágott minta mentén pusztultak el. Feltűnő, hogy a papírfoltok nem követik a kivágott minta formáját, miközben nyilván való, hogy céljuk a címer több színben való megjelenítése.

A kifakult papírok egykori színeit csak nyomokban lehetett felfedezni. Ez alól a sötétvörös kraplakk szín kivétel.

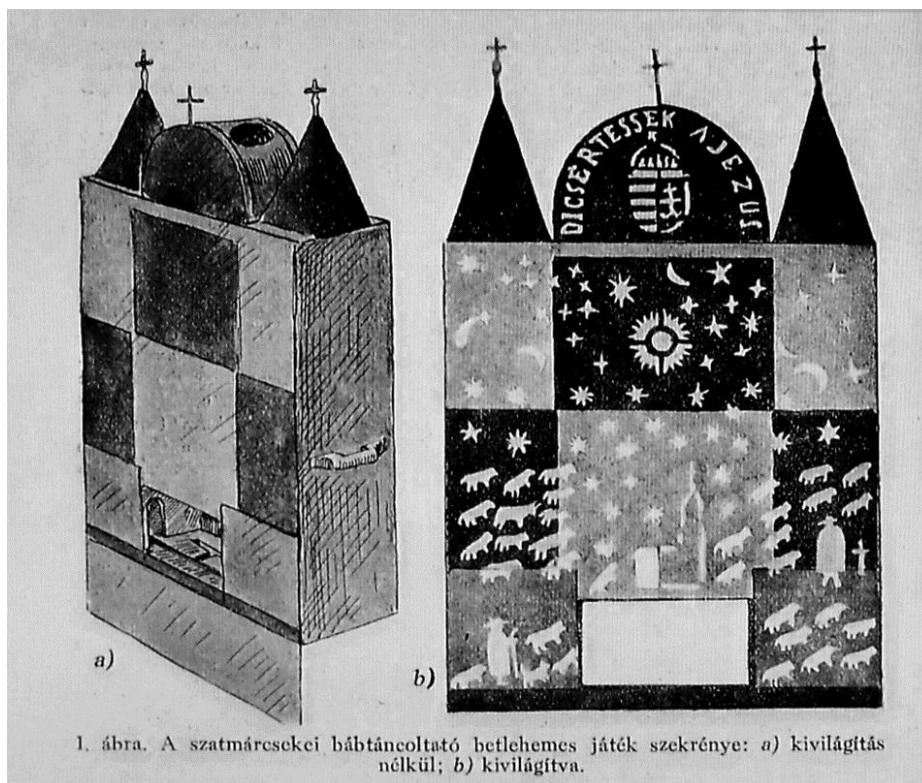
A koronát borító fehér díszpapír, hátoldala felől. Ahol a kartonon a minta ki van vágva, a gyertya melegétől a papír megpörköldött. A savasan törékeny, pörköldött papír igen rossz megtartású.

A megmaradt borítópapírok nagy része egyrészt nagy felületeket takar, másrészt színtelenné fakult, gyenge megtartású. Bublirozással való megerősítésük technikailag lehetséges lenne, de lehangoló, esztétikailag kifogásolható tárgy létrejöttét eredményezné, amely a betlehem valódi kinézetét nem idézné. További kérdés, hogy összesen hat mező karton anyaga megsemmisült. Ezek pótlása színben az elfakult papírok színét követné? Vagy törekedne az eredeti színek bemutatására, egy fakult,

elszíntelenedett tárgy egyes helyein? Miként lehet kiegészíteni az egyes mezőket határoló bevagdosott papír-sallangokat? „Harmonizáló” fakó színtelenre, vagy az elszíntelenedett mezők között élénk színesre? Hosszas mérlegelés közben érvként merült fel az a tény is, hogy ennek a betlehemnek alapfunkciója az is, hogy átvilágítható legyen.

Bartha Károly a szatmárcsekei betlehemet leíró cikkében (1933-ban) egy szerkezetében nagyon hasonló, formájában mégis eltérő betlehem rajzát közli. A közölt rajz és az általunk restaurált betlehem anyagmaradványainak összehasonlítása érdekes hasonlóságokat mutatott a borítások színeinek elhelyezésében.

(Másképpen figyelemre méltó eltérés, hogy a közölt rajzon ábrázolt betlehem a 30-as évek stílusának megfelelőbb, az általunk restaurált betlehem barokk kupolás szerkezete, de talán a mintakincse is régiesebb. Az általunk restaurált betlehemem egymás felett három-négy borítás papírmaradványai figyelhetők meg egyes helyeken, ez több éves használatra enged következtetni.)

A fenti érveket összevetve arra az eredményre jutottunk, hogy a betlehem minden anyagának megtartására, visszaépítésére törekszünk. Kivételt képez az eredeti funkcióját már be nem töltő díszpapír borítások papíryanagjai. Ezeket új, megfestett, savmentes papírok felhasználásával pótoljuk. Az eredeti, fakult papír anyagokat a restaurálási dokumentációban mellékeljük.

A barokk kupolák papír borításaiból ennyi maradt. Ez mégis elégséges információt nyújtott a kupolák korábbi és legutóbbi színéről.

Mindezek alapján el lehetett kezdeni a betlehem összeépítését. A savmentes borító papírokat a megfelelő szín maradványok alapján, akrilfestékekkel festettük, végül akril lakkal fényeztük. Ugyan így készítettük el a mezőket határoló, bevagdosott papírsallangokat is.

Természetesen, mindenhol, ahol ez lehetséges volt, az eredeti anyagokat építettük vissza.

Az oldalkulisszák beépítése. A pótlás borítópapírokkal ellátott eredeti, savtalanított, kalcium-hidroxiddal pufferolt, kiegészített kartonok felszegelése az eredeti helyükre.

A betlehem hátoldala munka közben.

A betlehem elejének két mezője, felszegelve, hátoldal felől.

A szatmárcseki betlehem restaurált állapotában hátul-nézetben és elől-nézetben.

A restaurált betlehem néhány motívuma átvilágítva.

A 68.120.24 leltári számú, szatmárcsekei betlehem pormentes tárolására, szállítására alkalmas zárt doboz készült. A tárolódobozban a tárgy kicsúsztható tálcán van elhelyezve.

A szatmárcsekei betlehemmel **3 darab eredeti bábút** is átvettünk. A „kutya”, Heródes” és „Halál” bábút Torma Judit restaurátor-művész tisztította és restaurálta.

A bábok textil anyagainak kiegészítése során Citocol-lal megfestett len molinó anyagot és megfelelő gépselyem cernát használt, Heródes selyem ruháját Vlieseline H 180 márkanévű egy oldalán ragasztós, vasalható vetex-szel támasztotta alá.

Budapest, 2013. szept. 30.

Nemes Takách László
restaurátor-művész